

הסיפור הכפול של צום גדליה

לום השניעי תשפ"ז

גמרא ראש השנה (יח:) צום השביעי זה ג' בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ומי הרגו? ישמעאל בן נתניה הרגו. ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו.

רמב"ם הל' תעניות (ה ב) יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכתב גחלת ישראל הנשאת וסיבב להם גלותן.

רמב"ם הל' תעניות (א א-ג) מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. ... ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה. הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי. כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהיא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי.

ירמיהו פרק מ' ... ה ועודנו לא ישוב ושבא אל גדליה בן אחיקם בן שפן אשר הפקיד מלך בבל בערי יהודה ושב אתו בתוך העם או אל כל הישר בעיניך ללכת לך ויתן לו רב טבחים ארחה ומשאית וישלחהו. ו יבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם המצפתה וישב אתו בתוך העם הנשאים בארץ. ו ישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם פי הפקיד מלך בבל את גדליהו בן אחיקם בארץ וכי הפקיד אתו אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר לא הגלו בבבלה. ח ויבאו אל גדליה המצפתה וישמעאל בן נתניהו ויוחנן ויונתן בני קרח ושריה בן תנחמת ובני עופי [עיפי] הנטפתי ויונניהו בן המעכתי המה ואנשיהם. ט וישבע להם גדליהו בן אחיקם בן שפן ולאנשיהם לאמר אל תיראו מעבוד הפשדים שבו בארץ ועבדו את מלך בבל ויישב לכם. י ואני הנני יושב במצפה לעמד לפני הפשדים אשר יבאו אלינו ואתם אספו יין וקיצ ושמן ושמו בכליכם ושבו בעריכם אשר תפשתם. יא וגם כל היהודים אשר במואב ובבני עמון ובאדום ואשר בכל הארצות שמעו כי נתן מלך בבל שארית ליהודה וכי הפקיד עליהם את גדליהו בן אחיקם בן שפן. יב וישבו כל היהודים מכל המקומות אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה אל גדליהו המצפתה ויאספו יין וקיצ הרבה מאד .

יג ויוחנן בן קרח וכל שרי החילים אשר בשדה באו אל גדליהו המצפתה. יד ויאמרו אליו הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה להכתף נפש ולא האמין להם גדליהו בן אחיקם. טו ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא ואפה את ישמעאל בן נתניה ואיש לא ידע למה יפכה נפש ונפצו כל יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה. טז ויאמר גדליהו בן אחיקם אל יוחנן בן קרח אל תעש [תעשה] את הדבר הזה כי שקר אתה דבר אל ישמעאל.

פרק מ"א א ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מורע המלוכה ורבי המלך ועשרה אנשים אתו אל גדליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה. ב ויקם ישמעאל בן נתניה ועשרת האנשים אשר היו אתו ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אתו אשר הפקיד מלך בבל בארץ. ג ואת כל היהודים אשר היו אתו את גדליהו במצפה ואת הפשדים אשר נמצאו שם את אנשי המלחמה הפה ישמעאל. ד ויהי ביום השני להמית את גדליהו ואיש לא ידע. ה ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים ומתגודדים ומנחה ולבונה

בְּיָדָם לְהִבְיָא בֵּית יְהוָה. וַיֵּצֵא יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה לְקַרְאֲתָם מִן הַמְצַפָּה הַלֵּךְ וּבִכְהָ וַיְהִי כַּפְגָּשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בָּאוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֵם. ז וַיְהִי כְּבּוֹאָם אֶל תּוֹךְ הָעִיר וַיִּשְׁחָטֶם יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה אֶל תּוֹךְ הַבּוֹר הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. ח וְעֹשְׂרָה אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ בָּם וַיֹּאמְרוּ אֶל יִשְׁמַעֵאל אַל תִּמְתְּנוּ כִּי יֵשׁ לָנוּ מִטְּמֵנִים בְּשָׂדֶה חֲטִים וּשְׁעָרִים וְשָׁמֶן וְדָבָשׁ וַיַּחְדֵּל וְלֹא הִמִּיתָם בְּתוֹךְ אַחִיהֶם. ט וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמַעֵאל אֶת כָּל פְּגָרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא מִפְּנֵי בַעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ מִלֹּא יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּהוּ חֲלָלִים. י וַיֵּשֶׁב יִשְׁמַעֵאל אֶת כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם אֲשֶׁר בְּמְצַפָּה אֶת בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הָעָם הַנִּשְׂאָרִים בְּמְצַפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְדָּן רַב טַבָּחִים אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֵם וַיִּשְׁבֶּם יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה וַיִּלְךְ לְעֵבֶר אֶל בְּנֵי עֲמוֹן. יא וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה. יב וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לְהַלְחֵם עִם יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה וַיִּמְצְאוּ אִתּוֹ אֶל מִים רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן. יג וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל הָעָם אֲשֶׁר אֶת יִשְׁמַעֵאל אֶת יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְאֶת כָּל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּשְׁמְחוּ. יד וַיִּסְבּוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר שָׁבָה יִשְׁמַעֵאל מִן הַמְצַפָּה וַיִּשְׁבּוּ וַיֵּלְכוּ אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח. טו וַיִּשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה נִמְלֵט בְּשִׁמְנֵה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיִּלְךְ אֶל בְּנֵי עֲמוֹן. טז וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם אֲשֶׁר הִשִּׁיב מֵאֵת יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה מִן הַמְצַפָּה אַחֵר הִכָּה אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אַחִיקֵם גְּבָרִים אֲנָשִׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסָרְסִים אֲשֶׁר הִשִּׁיב מִגְּבְעוֹן. יז וַיֵּלְכוּ וַיִּשְׁבּוּ בְּגֵרוֹת כְּמוֹהֶם [כְּמֹהֶם] אֲשֶׁר אֶצֶל בֵּית לָחֶם לְלֶכֶת לְבוֹא מִצְרָיִם. יח מִפְּנֵי הַכַּשְׂדִּים כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי הִכָּה יִשְׁמַעֵאל בֶּן נַתְנִיָּה אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקֵם אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּאַרְצָךְ.

פרק מ"ב א וַיִּגְשׁוּ כָּל שְׂרֵי הַחֲיָלִים וַיּוֹחֲנוּ בֶן קֶרַח וַיּוֹנִיָּה בֶן הוֹשַׁעְיָה וְכָל הָעָם מִקְטָן וְעַד גָּדוֹל. ב וַיֹּאמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא תִפֹּל נָא תַחְנֹתְנוּ לַפְּנִיךָ וְהִתְפַּלֵּל בְּעַדְנוּ אֵל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל הַשְּׂאֵרִית הַזֹּאת כִּי נִשְׂאָרְנוּ מֵעַתַּ מְהֵרָבָה כַּאֲשֶׁר עֵינֶיךָ רְאוֹת אֵתְנוּ. ג וַיִּגַּד לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת הַדְּרֹךְ אֲשֶׁר נָלַךְ בָּהּ וְאֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר נַעֲשָׂה. ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא שְׁמַעְתִּי הַנְּנִי מִתְפַּלֵּל אֵל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּדְּבָרֵיכֶם וְהִנֵּה כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם אֲגִיד לָכֶם לֹא אֶמְנַע מִפִּי דָבָר. ה וְהִמָּה אֶמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ יְהִי יְהוָה בְּנוֹ לְעַד אָמֵת וְנֶאֱמַן אִם לֹא כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר יִשְׁלַחְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלֵינוּ כִּי נַעֲשֶׂה. ו אִם טוֹב וְאִם רָע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר אֲנוּ [וְאֵנְחָנוּ] שֹׁלְחִים אֶתְךָ אֵלֵינוּ נִשְׁמַע לְמַעַן אֲשֶׁר יֵשֶׁב לָנוּ כִּי נִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. ז וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרֵת יָמִים וַיְהִי דָבָר יְהוָה אֵל יִרְמְיָהוּ. ח וַיִּקְרָא אֶל יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְאֶל כָּל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וְלִכְלֵל הָעָם לְמִקְטָן וְעַד גָּדוֹל. ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֵלֵינוּ לְהַפִּיל תַּחְנֹתְכֶם לַפְּנִי. י אִם שׁוֹב תִּשְׁבּוּ בְּאַרְצְךָ הַזֹּאת וּבְנִיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהְרַם וְנִטְעַמְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נַחַמְתִּי אֶת הָרָעָה אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי לָכֶם. יא אֵל תִּירְאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל אֲשֶׁר אִתְּם יִרְאוּ מִפְּנֵי אֵל תִּירְאוּ מִמֶּנּוּ נְאֻם יְהוָה כִּי אֶתְכֶם אֲנִי לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְלְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ. יב וְאַתֶּן לָכֶם רַחֲמִים וְרַחֵם אֶתְכֶם וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל אֲדַמְתְּכֶם. ...

פרק מ"ג א וַיְהִי כְּבָלוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר שְׁלַחוּ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲלֵיהֶם אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. ב וַיֹּאמֶר עֲזַרְיָה בֶן הוֹשַׁעְיָה וַיּוֹחֲנוּ בֶן קֶרַח וְכָל הָאֲנָשִׁים הַזֵּדִים אֹמְרִים אֵל יִרְמְיָהוּ שְׁקֹר אַתָּה מְדַבֵּר לֹא שְׁלַחְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר לֹא תִבְאוּ מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם. ג כִּי בְרוּךְ בֶּן גְּרִיָּה מִסִּית אֶתְךָ בְּנוֹ לְמַעַן תִּתְּ אֶתְנוּ בְּיַד הַכַּשְׂדִּים לְהַמִּית אֶתְנוּ וְלְהַגְלוֹת אֶתְנוּ בָּבֶל. ד וְלֹא שְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים וְכָל הָעָם בְּקוֹל יְהוָה לִשְׁבֹּת בְּאַרְצְךָ יְהוּדָה. ה וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲיָלִים אֶת כָּל שְׂאֵרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁבּוּ מִכָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִדְּחוּ שָׁם לְגוֹר בְּאַרְצְךָ יְהוּדָה. ...

גמרא נדה (סא.) ... דכתיב (ירמיהו מא, ט) והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה. וכי גדליה הרגן? והלא ישמעאל הרגן? אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן. אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי

גמרא יומא (לח.) אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפ"ל כמלא נימא

[רש"י - בשמך יקראוך - לא ידאג אדם לומר פלוני יקפח פרנסתי כי על כרחך בשם יקראוך לבא ולשוב במקומך:]